

Glensk, Joachim

Bibliografia adnotowana śląskiej prasy plebiscytowej i powstańczej

---

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 20/2, 59-77

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JOACHIM GLENSK

BIBLIOGRAFIA ADNOTOWANA ŚLĄSKIEJ PRASY
PLEBISCYTOWEJ I POWSTAŃCZEJ

Niewymierność skuteczności oddziaływania prasy pozostanie może na zawsze najpoważniejszą kwestią metodologiczną prasoznawstwa. W zakresie prasy dawnej nie możemy przeprowadzać sondaży socjologicznych; obecnie — gdy środki komunikacji tak lawinowo się rozwinęły — nie mamy do końca pewności, który z nich siłą sugestii zdominował pozostałe choćby w dziedzinie kształtowania tzw. kultury politycznej.

Nieco łatwiej o scharakteryzowanie funkcji prasy w okresach przełomowych, gdy na fali ważnych przemian społeczno-politycznych — najczęściej ujętych w bliższe interwały czasowe — pojawia się wielka ilość wydawnictw periodycznych o charakterze doraźnym, agitacyjno-propagandowym, które nie mieściłyby się w ogóle w tym pojęciu. Możemy jednak pokusić się o zaprezentowanie tej prasy, określenie orientacji politycznej, zasygnalizowanie wysokości nakładów.

W przypadku śląskiej prasy plebiscytowej i powstańczej dodatkowym miernikiem może być proste — wydawałoby się — policzenie pism polskich i niemieckich oraz statystyczne wymierzenie proporcji nasycenia rynku czytelniczego. Sposób o tyle zawodny, że prócz nowo powstałych czasopism i gazet do akcji włączyły się również periodyki już wychodzące, które mogły oddziaływać na Górnoszlązaków znacznie silniej od nowych gazet. Nieroztropne byłoby pominięcie wpływu takich polskich gazet, jak „Dziennik Śląski” (1898—1923), „Głos Śląski” (1903—1921), „Górnoszlązak” (1902—1933), „Katolik” (1869—1931), „Kurier Śląski” (1907—1922), „Nowiny Raciborskie” (1889—1921), czyli tzw. pisma „katolickie”, należące do najbardziej zachowawczych gazet regionu. Zbliżoną orientację prezentowała „Gazeta Opolska” (1890—1923) Bronisława Koraszewskiego. Pod wpływem endecji wychodziły: „Gazeta Ludowa” (1911—1925) i „Nowiny Codzienne” (1911—1939). Narodowe Stronnictwo Robotników reprezentował w okresie plebiscytu „Polak” (1905—1926). Socjalistyczna „Gazeta Robotnicza” (1891—1948) od razu po jej reaktywowaniu w 1919 r. wręcznięta zostaje w działalność na rzecz Polski. Również „Wzajemna Pomoc” (1903—1938) wykorzystuje swe wpływy wśród robotników, by zaprzeczać kłamstwu niemieckim.

Po stronie niemieckiej do agitacji plebiscytowej przystąpiły przede wszystkim gazety nacjonalistyczne: „Kattowitzer Zeitung” (1867—1945), „Königshütter Tageblatt”, „Oberschlesischer Anzeiger” (zał. 1802), „Oppelner Zeitung” (1864—1935). Odłam pism liberalno-demokratycznych czy „niezależnych”, wśród których poważny wpływ miały: „Das Oberschlesische Tageblatt” (zał. 1907), „Hindenburgischer Anzeiger” (1871—1921), „Der Oberschlesische Wanderer” (zał. 1828) i „Bergschlesische Morgenzeitung”, starały się — zwłaszcza przed nasileniem się agitacji plebiscytowej — w sposób na ogół rzeczowy i odpowiedzialny bronić niemieckiego stanu posiadania. Do prowadzenia najbardziej elastycznej polityki zmuszone były biegiem wydarzeń gazety „centrowe”, usiłujące pozyskać dla Nie-

miec poparcie polskich katolików; oscylowały one między koncepcją powołania do życia neutralnej republiki górnośląskiej, poprzez opowiedzenie się za autonomią w ramach Rzeszy, aż po wyrażenie zgody na samorząd w ramach Prus. Orientację procentową reprezentowały w mniejszym lub większym zakresie: „Neisser Zeitung” (zał. 1873), „Der Oberschlesische Kurier” (zał. 1907), „Oberschlesische Rundschau”, „Oberschlesische Volksstimme” (zał. 1875), „Oberschlesische Volkszeitung”, „Oberschlesische Zeitung” (zał. 1904) i „Oppelner Nachrichten” (zał. 1895). Bez agresywności nacjonalistycznych gazet wypowiadały się za linią proniemiecką pisma socjalistyczne, zaslaniające się interesem górnośląskiej klasy robotniczej, np. „Volkswille” (zał. 1916) oraz pisma wrocławskie SPD. Sekundował im wielonakładowy organ Wolnych Związków Zawodowych „Oberschlesisches Gewerkschaftsblatt”, zabiegając o pozyskanie neutralnych i niezdecydowanych Górnoślązaków dla orientacji proniemieckiej.

Prasę górnośląską wspierały gazety i czasopisma Rzeszy kolportowane na Śląsk, lecz najbardziej zaangażowały się organy prasowe Dolnego Śląska, z urzędu niejako zobligowane do walki o utrzymanie całego Śląska przy Niemczech. Bez zaciętrzewienia właściwego gazetom górnośląskim, bo z pewnego dystansu, broniły konsekwentnie niemieckiego „prawa” do Górnego Śląska. Wyróżniały się wśród nich: „Das Neue Schlesien” (zał. 1918), „Schlesische Heimat” (zał. 1921), socjalistyczna „Volkswacht” (1890—1933) i inne, reprezentujące różne orientacje, partie i koterie polityczne.

Mimo że ogólny nakład pism niemieckich przewyższał dwukrotnie nakład gazet polskich, kolportowany był w większości bezpłatnie i nie wywarł spodziewanego wpływu na polską ludność Górnego Śląska.

Natomiast optymizm — czasem przesadzony — prasy polskiej co do wyniku plebiscytu wpływał deprymująco na nastroje Niemców i przyczynił się w wybitnej mierze do zdobycia dla Polski pół miliona głosów. Pomysłowością, dokładną znajomością stosunków śląskich i inicjatywą w podejmowaniu aktualnych problemów politycznych i potrzeb społecznych propaganda polska przewyższała niemiecką agitację. Od połowy 1920 r. wykorzystywała silny atut, jakim była uchwalona przez sejm warszawski ustawa o autonomii śląskiej. W prasie polskiej znajdujemy liczne akcenty nacjonalistyczne, jednak nie ma w niej szowinizmu, jaki cechuje niemieckie pisma plebiscytowe. Posługiwała się ponadto prasa polska argumentami historycznymi, gospodarczymi i socjalnymi. Często przytaczano argumenty etnograficzne, powołując się na urzędowe statystyki niemieckie i opinie uczonych zagranicznych. Starano się także wpoić w czytelników przekonanie, że rozwój gospodarczy Górnego Śląska jest możliwy jedynie przez połączenie z Polską. Zwracano uwagę na ogromne długi wojenne, które Rzesza zobowiązana jest płacić.

Prasa niemiecka szermowała głównie argumentami ekonomicznymi, tendencyjnie wykazując złą pozycję państwa polskiego, nieudolnego tworu sezonowego skazanego na rychłe samounicestwienie. Podkreślano również zasługi Niemiec w cywilizacji Górnego Śląska, chcąc wykazać, że w przypadku przyłączenia górnośląskiego okręgu przemysłowego do Polski przemysł i gospodarka na Śląsku podupadną całkowicie. Posługiwano się niezmiernie uproszczoną argumentacją i wulgarnym słownictwem, nazywając powstańców „polskimi bandytami”, „podpalaczami” czy „polskimi awanturnikami” i sięgając coraz częściej do metod żonglowania iluzjami i oszczerstwem. Zręcznie wykorzystano w agitacji plebiscytowej wojnę polsko-radziecką, celowo nie ogłaszając w dwa dni przed plebiscytem komunikatu o zawarciu pokoju.

Aczkolwiek prasa okresu plebiscytu i powstań nie może być uważana — choćby ze względu na temperaturę zaangażowania — za wierną ilustrację wydarzeń i nie może posłużyć historykom jako wiarygodne źródło (w czasie działań powstańczych

nie nawoływała bynajmniej do ekscesów, nie donosiła również o utraconych miejscowościach, starając się oddziaływać uspokajająco), niewątpliwie pozostanie barometrem nastrojów ludzi sterujących akcją propagandowo-agitacyjną, świadomych wagi tych decydujących chwil. Od skrajnej prawicy do lewicy nastąpiła rzadko u Polaków spotykana konsolidacja sił i środków; ów „okres ochronny”, wykluczający walki partyjne, wpłynąć musiał na mobilizację całego społeczeństwa górnośląskiego, przyspieszając proces pobudzenia świadomości narodowej nawet u tych, którzy nie odważyli się jeszcze na głosowanie za Polską. Prasa polska dokonała jednej zasadniczej rzeczy: obudziła drzemiącą w podświadomości dumę narodową Górnoślązaków, przekonanie, że Prusak może być zwyciężony i upokorzony.

Zaprezentowana bibliografia jest pierwszą próbą przedstawienia śląskiej prasy plebiscytowej i powstańczej, tak polskiej, neutralnej, jak i niemieckiej, w oparciu o dostępną literaturę przedmiotu i najnowsze badania źródłowe. W stosunku do *Bibliografii polskich czasopism śląskich (do 1939 roku)* Marii Przyweckiej-Sameckiej i Jana Reitera (Wrocław 1960), nie uwzględniającej — rzecz oczywista — gazet proniemieckich wydawanych na Śląsku w języku niemieckim, niniejsze kompendium dodaje 27 gazet i czasopism, uzupełniając poza tym 35 pozycji o istotne szczegółowe ustalenia faktograficzne. Adnotacje charakteryzujące poszczególne periodyki winny przyczynić się do pogłębienia wiedzy o strukturze i charakterze prasy górnośląskiej okresu plebiscytu i powstań.

LITERATURA

- Antonow-Nitsche I., *Materiały do dziejów powstań śląskich i plebiscytu w zbiorach Biblioteki Śląskiej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej”, R. 15: 1970 (druk 1971), nr 1/4, s. 137—146.
- Bar A., *Prasa górnośląska w okresie plebiscytu i powstań*, Katowice 1935, ss. 8. Instytut Śląski. Komunikat. Seria 1, nr 44.
- Bednarczyk E., *Oddźwięk drugiego powstania śląskiego w prasie polskiej*, [w:] *Z walk o polskość Śląska 1919—1921. Materiały z III, IV, V ogólnopolskich sesji Kół Naukowych Młodych Historyków, poświęconych walkom o wyzwolenie Śląska w latach 1919—1921*. Pod red. I. Pawłowskiego, Opole 1974.
- Bobek W., *O walce „Gazety Robotniczej” w okresie plebiscytu*, „Gazeta Robotnicza”, nr 200 z 21/22 VII 1946, s. 2.
- Bomme M., *Die polnische Presse im Abstimmungskampfe*, „Der Oberschlesier”, Jg. 8: 1926, s. 268—281.
- Bryś E., *Śląska prasa w walce o polskość*. (W 40 rocznicę plebiscytu na Śląsku), „Zachodnia Agencja Prasowa. Materiały”, 1961, [nr 5] (128), s. 1—4.
- [Całka E.] *Zygmunt Jedlicz (pseud.)*, *Na pozycjach walki. Na 300-lecie prasy polskiej*, „Nowiny Gliwickie”, R. 6: 1961, nr 5.
— *W okresie powstań śląskich*, tamże, nr 8, s. 4.
- [Czok R.] *Izydor Rajczo (pseud.)*, *Pomysł z piekła rodem. W 45 rocznicę plebiscytu na Śląsku*, „Trybuna Opolska”, nr 66 z 19—20 III 1966, s. 4.
- Dubiel P., *Prasa w walce plebiscytowej*, „Zeszyty Prasoznawcze”, R. 2: 1961, nr 3, s. 77—78.
— *Prasa w walce plebiscytowej na Górnym Śląsku*, tamże, 1971, nr 1, s. 5—16.
— *Walka plebiscytowa na Górnym Śląsku*, „Tygodnik Demokratyczny”, 1966, nr 12, s. 2—4, ilustr.
- Glensk J., *Kalendarium śląskiej prasy plebiscytowej i powstańczej*, „Wczoraj, dzisiaj, jutro”, 1979, nr 2/3, s. 5—18.
- Juzwenko A., *Polska prasa na Górnym Śląsku wobec wschodniej polityki Polski (listopad 1918 — marzec 1921)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 29: 1974, nr 1, s. 75—102, Zsfg.
- Kaisig K., *Die polnische politische Propaganda in Oberschlesien und die deutsche Abwehr*, Historischkritische Skizze von. 2 Aufl. Gleiwitz 1924 Heimatverl. Oberschlesien, ss. 32.
- Karuga W., *Organizacja Polskiego Komisariatu Plebiscytowego dla Górnego Śląska*, Opole 1966, Instytut Śląski. Komunikaty. Seria monograficzna, nr 87, s. 28—31.
- Lubosz B., *Poezja powstańczego trudu*, [w:] *Ponad milczeniem i walką. Antologia poezji i satyry powstań śląskich*, Wybór i opracowanie..., Katowice 1970, s. 11—27.
— *W nurcie rozrachunkowym i bohaterskim. Prasa powstań śląskich*, „Poglądy”, R. 17: 1979, nr 9, s. 16—17.
- Mendel E., *Echa rewolucji październikowej [w polskiej prasie] na Górnym Śląsku w czasie powstań*, „Kalendarz Opolski TRZZ 1971”, druk 1970, s. 125—128, 130—132, ilustr.
- Mikołajew A., *Podkomisariat Naczelnej Rady Ludowej dla Śląska w Bytomiu (3 I 1919 — 14 V 1919)*, „Studia Śląskie”, t. 33: 1978, s. 273—306.
- Mycka H., *„Gazeta Opolska” w walce plebiscytowej i powstańczej 1919—1921*, [w:] *Bronisław Koraszewski 1864—1924. Materiały z sesji zorganizowanej w Opolu 14 lutego 1978 r.*, Opole 1974, s. 25—42.

- R. St., *Sfalszowany „Katolik”*. Niemieckie oszustwo plebiscytowe, „Gazeta Ludowa”, nr 143 z 3 V 1947.
- Szymiczek F., *Polska i niemiecka prasa na Górnym Śląsku w okresie powstań i plebiscytu*, [w:] *Powstania śląskie. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej w 40 rocznicę III powstania śląskiego w ramach obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego*, Katowice 13 i 14 VI 1961, Katowice 1963, s. 201—206.
- Vogel R., *Deutsche Presse und Propaganda des Abstimmungskampfes in Oberschlesien*. Beuthen 1931 *Oberschlesische Zeitung*, ss. VIII, 182. Leipziger Phil. Dissert. von 18 III 1931.
- Wosien L., *Die polnische Presse in Oberschlesien*, [w:] *Zeitungs-Hilfe*, Breslau 1920, s. 31—37.
- Zarzycka-Ręgorowicz O., *Prasa w III powstaniu śląskim*, „Mówią wieki”, R. 14: 1971, nr 9, s. 30—33, ilustr.
- Zieliński W., *Czasopiśmiennictwo polskie orężem walki o zjednoczenie Górnego Śląska z Polską*, [w:] *W pięćdziesiątą rocznicę powstań śląskich i plebiscytu (1919—1920—1921)*, Katowice 1971, s. 183—202, ilustr.
- *Niemiecka prasa na Górnym Śląsku w okresie plebiscytu*, „Zaranie Śląskie”, R. 32: 1969, z. 2, s. 147—168.
- *Polska i niemiecka propaganda plebiscytowa na Górnym Śląsku*, Wrocław 1972, s. 113—145.
- *Problematyka okresu powstań śląskich na łamach „Zarania Śląskiego”*, „Zaranie Śląskie”, R. 39: 1967, z. 2, s. 276—288.

BIBLIOGRAFIA PRASY

A. Gazety i czasopisma polskie

1. Arbeiterwacht

Tygodnik. Red. Emil Caspari. Wyd. Polska Partia Socjalistyczna. Nakł. Polski Komisariat Plebiscytowy. Katowice.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 25 VII 1920; nr ost.; 29 V 1921

Organ PPS wydawany w języku niemieckim celem przeciwstawienia się „Volkswille”, podburzającej górnośląskich robotników przeciwko Polsce. Demaskuje wyzysk Górnoślązaków przez niemieckich magnatów przemysłowych. Wypowiada się przeciwko wojnie ze Związkiem Radzieckim.

Biuletyn zob. Powstanie

Die Brücke zob. Most

2. Czerwony Sztandar

Rothe Fahne. Tygodnik. Red. Franciszek Bochynek, po nim Paweł Kukuła. Wyd. Polska Partia Socjalistyczna (lewica), od IX 1920 Komunistyczna Partia Górnego Śląska. Królewska Huta, od 8 X 1920 Gliwice.

R. 1: 1919 — R. 3: 1921

Nr 1: 1 X 1919; nr ost.: 21 VIII 1921

Czasopismo adresowane do polskich robotników o światopoglądzie komunistycznym; stało się decydujące po stronie strajkujących robotników, wpływając pośrednio na wzrost nastrojów rewolucyjnych.

Lit.: F. H a w r a n e k, *Ruch komunistyczny na Górnym Śląsku 1918—1921*, Wrocław 1966.

3. Dla Górnego Śląska

Tygodnik. Wyd. Komitet Zjednoczenia Górnego Śląska z Rzeczpospolitą Polską.

R. 1: 1921 Warszawa.

Pismo wydawane przed plebiscytem, głównie dla aparatu propagandowego na Górnym Śląsku.

Dziennik Rozporządzeń Naczelnej Władzy na Górnym Śląsku zob. Verordnungsblatt der Naczelna Władza na Górnym Śląsku

Emigrant Górnośląski zob. Der Oberschlesische Emigrant

4. Das Erwachen

Tygodnik. Wyd. Polski Komisariat Plebiscytowy. Bytom.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 21 XII 1920

Organ propolskiej Oberschlesische Volkspartei popieranej przez Polski Komisariat Plebiscytowy.

4a. Der Evangelische Bote

Tygodnik. Red. Edward J. Czastka. Wyd. Oberschlesische Volkspartei; druk.: Franz Thielmann (właśc. Emanuel Kleinert). Kluczbork.

R. 1: 1920

Nr 1: 8 V; nr ost. (33): 25 XII 1920

Czasopismo broniące — w języku niemieckim — ludność ewangelicką przed propagandą hakatystyczną. Chociaż najwięcej miejsca poświęcano sprawom religijnym i wychowawczym, nie zapomina również o sprawach narodowościowych.

Lit.: J. Ratajewski, „*Der Evangelische Bote*” — *polskie pismo dla Polaków ewangelików na Górnym Śląsku w okresie plebiscytu i powstań*, „Książnica Śląska” (Katowice), t. 20: 1975—1978, s. 140—147.

5. **Freies Wort für Oberschlesien**

Nieręg. Red. Fryderyk Schröder, kier. Karol Haack. Wyd. Wydział Prasowy Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych.

R. 1: 1921

Organ naczelny władz powstańczych przeznaczony dla żołnierzy ludności niemieckiej.

Gazeta Rybnicka zob. **Sztandar Polski**

6. **Głogowianka**

Dziennik. Red. Ryszard Jazowski. Wyd. „Gazeta Opolska” z ramienia Polskiego Komisariatu Plebiscytowego. Opole.

R. 1: 1921.

Nr 1: 13 II 1921

Pismo wydawane w języku niemieckim dla kobiet zamieszkałych w rejonie nadodrzańskim, głównie w okręgu głogóweckim.

7. **Głos Górnio-Śląski**

Tygodnik. Red. i wyd. Antoni Kulik. Warszawa, Żędowice pow. Strzelce.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 8 VIII 1920

Czasopismo o charakterze propagandowo-religijnym, drukowane dla mieszkańców obszaru plebiscytowego.

8. **Głos Polek**

Organ Związku Polek. Red. Halina Stęślicka. Wyd. Polski Komisariat Plebiscytowy. Bytom, od 1921 Katowice.

R. 1: 1920

Czasopismo przygotowujące kobiety śląskie do przełomowej walki narodowej o odzyskanie Górnego Śląska, zajmujące się po podziale Śląska głównie sprawami organizacyjnymi Towarzystwa.

9. **Głosy znad Odry**

Pismo periodyczne Towarzystwa Oświaty na Śląsku im. św. Jacka. Red. Emil Szramek, red. odp. Franciszek Kurpierz, kolejno Aleksander Skowroński. Opole, od 1920 Mikołów.

R. 1: 1918 — R. 7: 1924

Nr 1: II 1918

Nakład: 1919 = 5000—10 000; 1920 = ponad 20 000 egz.

Pierwsze czasopismo popularnonaukowe na Śląsku Opolskim, prezentujące głównie śląską problematykę regionalną. Odegrało poważną rolę w utwierdzeniu Ślązaków w ich odrębności narodowej.

Lit.: J. Reiter, *Towarzystwo Oświaty na Śląsku im. św. Jacka*, Opole 1968, s. 34—40, ilustr.

10. **Goniec Polski**

Wychodził 3 razy w tygodniu, Red. odp. J. Wieczorek, potem Franciszka Koraszewska. Wyd. „Gazeta Opolska” na zlecenie Polskiego Komisariatu Plebiscytowego.

R. 1: 1920

Nr 1: 19 I 1920

Gazetę o treści prawie identycznej z „Gazetą Opolską”, wydawana dla powiatów lublinieckiego i oleskiego.

11. **Goniec Śląski**

Wychodził 3 razy w tygodniu. Red. Emil Cyran. Wyd. Towarzystwo Akcyjne „Goniec Śląski”; nakł. Chrześcijańskie Zjednoczenie Ludowe. Bytom, od 1922 Katowice.

R. 1: 1921 — R. 13: 1933 (?)

Nr 1: 1 I 1921

Nakład: 1921 = 15 000—40 000 egz.

Pismo reprezentowało linię polityczną polskiej chadecji.

12. **Harcierz Śląski**

Dwutygodnik. Red. Nakielska, wyd. Miłosz Sołtys; nakł. Wydział Wychowania Fizycznego Polskiego Komisariatu Plebiscytowego. Bytom, Cieszyn.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 1 XI 1920; nr ost. (13): 1 V 1921

Pismo adresowane do młodzieży górnośląskiej, zawierające porady dla harcerzy i wiedzę o kraju ojczystym. Przygotowujące młodzież do agitacji plebiscytowej.

Lit.: J. Opieńska-Blauth, *Harcerstwo w plebiscycie górnośląskim 1920—21. (Wspomnienia)*, „Kwartalnik Opolski”, R. 16: 1970, nr 3, s. 38—49, ilustr.

13. **Inwalida Górnośląski**

Organ Związku Inwalidów Wojennych Ziemi Górnośląskiej. Wychodził dwa razy w tygodniu. Red. Teodor Pańczyk. Bytom. Tekst polski i niemiecki.

R. 1: 1920

Nakład: 1920 = 3000—5000 egz.

Czasopismo szerzące agitację narodową wśród górnośląskich inwalidów, demaskujące niesprawiedliwość i aspołeczność niemieckiej ustawy o zabezpieczeniu inwalidów.

14. **Katholische Volkszeitung**

Dziennik. Organ niemieckiej Katolickiej Partii Ludowej (Oberschlesische Volkspartei), w latach 1919—1921 organ Polskiego Komisariatu Plebiscytowego. Red. dr Piprek i Artur Trunkhardt. Druk: Michał Kwiatkowski. Gliwice.

R. 1: 1918 — R. 17: 1934

Czasopismo przeznaczone głównie dla Górnoślązaków nie znających dobrze języka polskiego, ale przynajmujących się do polskości.

15. **Kocynder**

Czasopismo wesołe górnośląskie. Wychodzi, kiedy chce i kiedy może (najczęściej trzy razy w miesiącu). Red. Franciszek Miądowicz, od nr. 30 Karol Koźlik. Wyd. Karol Miarka młodszy; nakł. Polski Komisariat Plebiscytowy. Mikołów, od 1922 Katowice.

R. 1: 1920 — R. 2: 1939

Nr 1: 10 VI 1920

Nakład: 1921 = 20 000 egz.

Pierwsze popularne pismo humorystyczne na Śląsku, odgrywające poważną rolę w agitacji plebiscytowej.

Lit.: P. Dubiel, „Kocynder” *contra gadzinówki*. W rocznicę śląskiej walki plebiscytowej, „Trybuna Opolska”, 1967, nr 66, s. 5; [j.b.], *Humor plebiscytowy „Kocyndra”*, „Ogniwa”, 1948, nr 18/19, s. 16; M. Procek, *Plastyka powstań śląskich i plebiscytu*, „Zeszyty Gliwickie”, t. 6: 1967, s. 97—122.

16. **Kreuzburger Zeitung**

Stadtblatt für Konstandt und Pitschen. Tygodnik. Organ Niemieckiej Partii Ludowej. Wyd. Franz Thielmann. Kluczbork.

Jg. 1: 1860 — Jg. 60: 1921

Nr 1: 1 I 1860; nr ost. 5 V 1921

Od 1 II 1920 dziennik wydawany przez Polaków w języku niemieckim: Organ Oberschlesische Volkspartei (na zlecenie Polskiego Komisariatu Plebiscytowego). Red. Piotr Pampuch i Nikodem Jaroń.

Gazeta mająca za zadanie pozyskać dla Polski ludność ewangelicką powiatu kluczborskiego i sąsiadującego z nim namysłowskiego, szczególnie narażonej na wynarodowienie.

Lit.: *Z dziejów prasy polskiej na Śląsku*, „Katolik”, 1958, nr 14, s. 11; W. Kunicki, *Dla polskiej sprawy*, „Trybuna Odrzańska”, nr 113 z 22 V 1979, s. 5.

17. Kronika Górnosląska

Wyd. Komitet Zjednoczenia Górnego Śląska z Rzeczpospolitą Polską. Warszawa.
R. 1: 1919

Biuletyn informacyjny prezentujący przeglądy polskiej i niemieckiej prasy górnosląskiej dla celów propagandy plebiscytowej.

18. Le Messenger de Haute-Silésie

Journal Hebdomadaire paraissant le Dimanche. Tygodnik. Red. J. Górski. Wydawnictwo Karola Miarki młodszego; nakł. Polski Komisariat Plebiscytowy. Bytom.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 10 XI 1920; nr ost. (17/18 z 22 IV 1921) druk po 18 V.

Czasopismo adresowane do kilkunastu tysięcy żołnierzy francuskich przebywających na Górnym Śląsku; informujące o rozwoju stosunków polsko-niemieckich na Śląsku i problemach polityki międzynarodowej. Pismo kolportowane było również poza Śląsk, bezstronnie i rzeczowo informując opinię świata o sytuacji na Śląsku.

19. Most — Die Brücke

Die Wochenschrift für kulturellen Gütertausch und polnischen Sprachunterricht. Tygodnik. Red. Karol Kozłowski i Jan Wypler. Red. odp. Paweł Gawlik. Gliwice, Bytom, od 25 IV 1922 reaktywowany w Katowicach.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 26 IX 1920; nr ost. (plebiscytowy): 27 III 1921; reakt. I kw. 1924.

Nakład: 5000 egz.

Pismo agitowało za opowiedzeniem się w plebiscycie za Polską, krzewiąc m.in. znajomość poprawnej polszczyzny. Zwalczano opinie niemieckie o rzekomo niemieckim pochodzeniu kultury śląskiej oraz demaskowano ruch separatystyczny.

Lit.: F. Szymiczek, *Czasopismo plebiscytowe „Most”*, „Kwartalnik Opolski”,

R. 8: 1962, nr 3/4, s. 23—31, Sum., Zsf.; J. Wypler, *Najciekawszy „Most”*, Kalendarz Śląski”, Katowice 1957, s. 105—106.

20. Nowiny Ewangelickie

Organ Towarzystwa Ewangelickiego na Górnym Śląsku. Red. Karol Banzel. Kluczbork. Drukowane również czcionkami gotyckimi (teksty religijne). Druk. „Kreuzburger Zeitung”.

R. 1: 1921

Nr 1: 15 I 1921; nr ost.: 5 V 1921

Czasopismo wydawane głównie dla protestantów powiatu kluczborskiego, nasilające — w miarę przybliżania się terminu plebiscytu — agitację narodową.

21. Nowy Czas

Organ grupy narodowo-demokratycznej. Red. Jan Nyga. Wyd. Bank Kupiecko-Przemysłowy w Szopienicach. Roźdzen (Szopienice). Redakcja znajdowała się w Katowicach.

R. 1: 1920

Nr 1: 5 IX 1920

Pismo założone w miejsce wykupionej przez A. Napieralskiego „Gazety Ludowej”, reprezentujące orientację endecką. Wychodząc przez krótki czas, nie odegrało poważniejszej roli w agitacji przedplebiscytowej.

22. Der Oberschlesische Emigrant

Emigrant Górnosląski. Wyd. Polski Komisariat Plebiscytowy. Druk. Karol Miarka młodszy. Mikołów, Bytom. Tekst polski i niemiecki.

Jg. 1: 1920 — Jg. 2: 1921

Nr 1: 5 XII 1920

Czasopismo adresowane do Górnoslązaków zamieszkałych w Rzeszy, służyło agitacji prowadzonej w całych Niemczech przez polskie Komitety Opieki nad Górnoslązakami.

23. Oberschlesische Grenzzeitung

Dziennik. Wyd. Niemiecka Partia Demokratyczna, od 21 I 1920 półoficjalny organ

Polskiego Komisariatu Plebiscytowego, od 1922 wyd. Spółka Wydawnicza. Katowice.

Jg. 1: 1873 — Jg. 52: 1924

Nakład: 36 000 egz.

Mutacje: „Schwientochlowitzer Zeitung” i „Tarnowitzer Tageblatt”.

Gazeta zdobyła dużą popularność, głównie wśród Niemców, którzy nie mieli innego dostępu do polskiej prasy. Na łamach dziennika zabierał głos sam komisarz W. Korfanty.

24. **Oberschlesische Post**

Dziennik. Organ Oberschlesische Volkspartei. Red. Artur Trunkhardt. Red. odp. Jerzy Klimek. Wyd. Michał Kwiatkowski. Nakł. Polski Komisariat Plebiscytowy. Gliwice.

Jg. 1: 1920 — Jg. 2: 1921

Dziennik drukował m.in. rozporządzenia Polskiego Komisariatu Plebiscytowego w tłumaczeniu niemieckim, wnosząc swój wkład w przygotowanie do plebiscytu Górnoślązaków znających słabo język polski.

25. **Oberschlesischer Wegweiser für die Kreise Ratibor, Koseł und Leobschütz**

Nieręg. Red. Antoni Bederski, red. odp. H. Kowalski. Wyd. Antoni Rostek, nakł. Polski Komisariat Plebiscytowy. Racibórz.

Jg. 1: 1921

Nr 1: II 1921

Pismo adresowane do mieszkańców powiatów raciborskiego, kozielskiego i głubczyckiego.

26. **Oberschlesisches Frontblatt**

Nieręg. Red. Anzelm Adamczyk. Żory.

Jg. 1: 1921

Nr 1: 15 V 1921

Bojowe pismo powstańcze, z przyczyn technicznych (brak polskich zecerów) wydawane w języku niemieckim. Komunikaty — utrzymane w patetycznym i egzaltowanym tonie — przeplatane są wierszowymi apelami wzywającymi do walki.

Lit.: J. Ratajewski, „Oberschlesisches Frontblatt” — bojowe czasopiśmo III powstania śląskiego, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej”, R. 19: 1974, druk 1976, s. 171—178.

Oberschlesisches Wochenblatt zob. Tygodnik Górnośląski

27. **Obwieszczenie Gminne dla Gminy Załęskiej**

Urzędowy organ Zarządu Gminnego i Urzędu Policyjnego. Tygodnik. Red. Czappalla. Załęże. Druk. L. Neumann. Katowice.

R. 1: 1921 — R. 2: 1922

Nr 1: 2 IV 1921; nr ost.: 17 VI 1922

Tygodnik zawiera głównie ogłoszenia urzędowe i inseraty handlowe; odzwierciedla sytuację powstaniową.

28. **Oderwacht**

Nieręg. Red. Jan Pampuch. Wyd. Oberschlesische Volkspartei. Nakł. Polski Komisariat Plebiscytowy. Opole.

Jg. 1: 1921

Nr 1: I II

Nakład: 15 000—30 000 egz.

Pismo miało za zadanie oddziaływać przed samym plebiscytem na Opolan nie znających już dobrze języka ojczystego.

29. **Ognisko Domowe**

Miesięcznik ilustrowany poświęcony ludowi polskiemu; później tygodnik. Wyd. Adolf Ligoń. Katowice. Druk. Karol Miarka młodszy. Mikołów.

R. 1: 1920

Nr 1: I I 1920

Czasopismo rodzinne pełniące rolę popularyzatora kultury polskiej. Jedno z najbardziej zachowawczych pism po stronie polskiej.

30. **Orędownik Komisariatu Plebiscytowego**

Niereg. Wyd. Polski Komisariat Plebiscytowy. Bytom. Początkowo dział urzędowy w jęz. pol., franc. i niem., dział nieurzędowy w jęz. pol.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 29 V 1920; nr ost.: 1 V 1921

Drukowano jako manuskrypt na użytek wewnętrzny organizacji plebiscytowej polskiej, w celu zapoznania działaczy polskich zarówno z ważniejszymi wydarzeniami, jak też metodami niemieckiej działalności propagandowej. Nie brak artykułów agitacyjnych.

31. **Orędownik na Miasto Królewską Hutę i Okolicę**

Organ miejscowy poświęcony sprawom ludu polskiego. (Wychodzi dwa razy w tygodniu). Kom. red. Piotr Baluch i in. Red. odp. Antoni Nowak. Wyd. Powiatowa Rada Ludowa. Nakł. Polski Komisariat Plebiscytowy, Królewska Huta. Druk. Leopold Nowak, Królewska Huta.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 2 I 1920

Pisemko reprezentowało orientację polską i katolicką Rady Ludowej, Komisji Wyborczej, polskiej frakcji w radzie miejskiej, towarzystw polskich itp.

32. **Orędownik Powiatu Opolskiego**

Niereg. Wyd. Polski Komisariat Plebiscytowy. Opole.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 29 V 1920; nr ost.: 1 V 1921

Nakład: 30 000 egz.

Organ polskich władz plebiscytowych. Zawierał głównie doniesienia, czasem dwujęzyczne.

33. **Orędownik Śląski**

Dziennik. Red. Wojciech Korfanty. Red. odp. Antoni Nowak. Wyd. Polski Komisariat Plebiscytowy. Królewska Huta.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 6 I 1920

Urzędowy organ Polskiego Komisariatu Plebiscytowego.

34. **Orędzie Sokole**

Czasopismo dla członków Związku Sokołów Polskich Dzielnic Śląskiej. Miesięcznik. Red. Augustyn Świder. Wyd. Związek Sokołów Polskich Dzielnic Śląskiej. Bytom.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: I 1920

Periodyk miał przyczynić się do większego zainteresowania się sprawą sokolą między szerokimi warstwami społeczeństwa polskiego. Gdy fala agitacji politycznej opadła, wraca do pracy pozytywnej nad podniesieniem tężyzny fizycznej i sprawności organizacyjnej młodzieży górnośląskiej.

35. **Powstaniec**

Organ Wydziału Polityczno-Prasowego Dowództwa Grupy Wschodniej Wojsk Powstańczych Górnego Śląska. Niereg. Miejsce postoju.

R. 1: 1921

Nr 1: 7 V 1921; nr ost.: 26 VI 1921

Od nr. 2 red. Rudolf Kornke, od nr. 8 podtyt.: Organ Wydziału Prasowego Oddziału II Naczelnego Dowództwa Wojsk Powstańczych Górnego Śląska. Red. Jan Przybyła.

Nakład: 8000—20 000 egz.

Od nr. 2 wraz z „Powstańcem” — „Biuletyn”

Gazeta ściśle związana z III powstaniem, odegrała poważną rolę propagandową; informacje z pola walki, listy powstańców oraz bojowe wiersze ich autorstwa, jak też aktualne komentarze o sytuacji lokalnej i międzynarodowej

stawiają to piśmko w rzędzie najbardziej interesujących przykładów polskiej prasy polowej.

Lit.: L. Łakomy, *Czasopismo „Powstaniec” w latach 1919—1921*, Katowice 1938, Instytut Śląski. Komunikaty. Seria 3, nr 36; J. Pytel, *Z dziejów prasy trzeciego powstania śląskiego*, „*Powstaniec*” (V—VI 1921), „*Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*”, t. XI, nr 4, s. 453—474; L. Ręgorowicz, *Prasowy organ powstańczy — „Powstaniec”*, „*Polska Zachodnia*”, R. 11: 1936, nr 121.

36. **Powstaniec**

Pismo uchodźców górnośląskich. Wychodziło trzy razy w tygodniu. Red. Teodor Tyc. Wyd. Komisariat Rad Ludowych Śląskich. Sosnowiec.

R. 1: 1919, nr 1—21

Nr 1: 7 X 1919; nr ost.: 23 XI 1919

Nakład: 5000 egz.

Pismo publikowało głównie artykuły o treści ogólnonarodowej, uświadamiając czytelnikom polskość ziemi śląskiej, prezentując wyraźnie prawicowy kierunek polityczny. Dostarczało wiele materiałów do pracy oświatowej, wyróżniając się spokojem tonu i piękną polszczyzną.

Lit.: L. Łakomy, *Czasopismo „Powstaniec” w latach 1919—1921* (zob. poz. 35).

37. **Pracownik Umysłowy**

Organ Związku Pracowników Umysłowych Zjednoczenia Zawodowego Polskiego. Miesięcznik. Wyd. „*Śląski Głos Poranny*”. Królewska Huta, Katowice.

R. 1: 1920 — R. 19: 1938

Periodyk wydawany celem zneutralizowania niemieckiej agitacji wśród urzędników.

38. **Prawda**

Tygodnik poświęcony sprawom Górnego Śląska. Red. Kazimierz Ligoń. Wyd. Naczelna Rada Ludowa. Częstochowa.

R. 1: 1919 nr 1—24

Nr 1: VI 1919; nr ost. XII 1919

Czasopismo popularyzowało wśród Górnoślązaków zagadnienia życia wewnętrznego w Polsce; w czasie I powstania śląskiego zaczęło wysuwać pod adresem rządu polskiego szereg radykalnych postulatów, krytykując go za obojętne stanowisko względem aktualnie żywych problemów kresów zachodnich.

39. **Przewodnik Wiejski**

Organ Śląskiego Związku Rolników. Tygodnik. Red. R. Lubos. Druk. „*Katolik*”. Bytom.

R. 1: 1920

Tygodnik adresowany do mieszkańców regionów rolniczych, poruszający głównie zagadnienia związane z uprawą roli. W okresie przedplebiscytowym demontuje pogłoski Niemców o niekorzystnej sytuacji rolnictwa w Polsce, wskazując — w związku z przygotowywaną reformą rolną — na dobre perspektywy dla chłopów górnośląskich. Dominują porady rolnicze i praktyczne.

Schwientochlowitzer Zeitung zob. **Oberschlesische Grenzzeitung**

40. **Sportowiec**

Tygodnik Związku Towarzystw Sportowych Okręgu Górnośląskiego. Red. Edmund Grabianowski, od nr. 2 Czesław Świętochowski. Wyd. Wydział Wychowania Fizycznego Polskiego Komisariatu Plebiscytowego. Bytom.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 4 VIII 1920; nr ost. IV 1921

Czasopismo skutecznie wspierające niemieckie gazety sportowe wydawane na Śląsku i docierające z Rzeszy; odegrało poważną rolę w walce o polskość dzielnicy śląskiej oraz w organizacji sportu polskiego na Górnym Śląsku. Uważane za pierwszy w historii polskiego czasopiśmiennictwa sportowego periodyk wyłącznie poświęcony demokratycznym gałęziom sportu.

Lit.: A. Gówarzewski, *Pierwsza urodziny*, „*Sportowiec*”, 1929, nr 19, s. 6—7; T. Grabowski, *Jak redagowałem bytomskiego „Sportowca”*, „*Sport*”, 1980, nr 170,

s. 6, ilustr.; B. Tuszyński, *Rzut oka na główne kierunki rozwoju polskiej prasy sportowej do 1939 roku*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, t. 12: 1973, z. 4, s. 495—515.

41. Strzecha Śląska

Tygodnik katolicki. Red. i wyd. Karol Koźlik. Nakł. Polski Komisariat Plebiscytowy. Bytom.

R. 1: 1920/21

Nr 1: 19 IX 1920

Czasopismo propagandowe z okresu plebiscytu, adresowane do mieszkańców regionów rolniczych, chłopów górnośląskich, przeznaczone dla odbiorcy najmniej wyrobionego politycznie. Akcentowano w nim silnie sprawy religijne, poświęcono wiele uwagi sprawom zawodowym rolników.

42. Sztandar Polski

Dziennik. Organ Rady Ludowej. Red. i wyd. Michał Kwiatkowski, red. odp. Jan Donath, od 1921 Paweł Kowal. Gliwice, od VI 1922 Rybnik.

R. 1: 1919 — R. 21: 1939

Nr 1: 17 VIII 1919

Od 1919 dod. „Ziemia Śląska”

Od 3 IV 1920 mutacja „Gazeta Rybnicka”

Gazeta — redagowana na wzór zachodnich „rewolwerówek” — oddaje gorącą atmosferę powstania; odegrała poważną rolę w upolitycznieniu Górnoślązaków i wyzwoleniu drzemiącej w ludziach energii, zwłaszcza że ukazywała się w okolicach pozbawionych lokalnej prasy polskiej.

Lit.: E. Całka, *Druki i czasopisma polskie w Gliwicach*, „Zeszyty Gliwickie”, t. 6: 1968, s. 165—180, ilustr.; I. Knapczyk, *Fragment z dziejów prasy polskiej na Śląsku. (Działalność Michała Kwiatkowskiego)*, tamże, t. 8: 1971, s. 171—178, ilustr.

43. Śląski Głos Poranny

Dziennik. Królewska Huta.

R. 1: 1920

Blżej nie znana gazeta, którą tuż po plebiscycie nabył śląski okręg Narodowej Partii Robotniczej.

44. Śpiewak Śląski

Organ Związku Śląskich Kół Śpiewaczych. Dwutygodnik literacko-muzyczny, od 15 V 1922 miesięcznik. Red. Joanna Znińska. Katowice.

R. 1: 1920 — R. 20: 1939

Nr 1: 15 XI 1920

Zadaniem pisma było wskrzeszenie zamilowań muzycznych ludu górnośląskiego, pieśni polskiej na Śląsku (wyrobienie należnej jej czci), ochrona i utrwalanie rozsianych między ludem reliktywów dawnych ludowych piosenek, krzewienie śpiewu ludowego, religijnego i chóralnego.

Tarnowitzher Tageblatt zob. **Oberschlesische Grenzzeitung**

45. Tygodnik Górnośląski

Oberschlesisches Wochenblatt. Tygodnik. Red. dr Litauer. Wyd. Karol Miarka młodszy, nakł. Polski Komisariat Plebiscytowy. Bytom, Mikołów. Tekst polsko-niemiecki.

R. 1: 1920

Nr 1: 11 VII 1920

Nakład: 10 000 — 12 000 egz.

Czasopismo adresowane do Górnoślązaków zamieszkałych w Rzeszy; służyło agitacji na rzecz przyszłego plebiscytu, w którym uczestniczyć mieli również emigranci pochodzenia górnośląskiego.

Lit.: W. Zieliński, *Z działalności przedplebiscytowej wśród Górnoślązaków na terenie Niemiec*, „Zaranie Śląskie”, R. 29: 1966, z. 1, s. 26—40.

46. Tygodnik Katolicki

Wychodzi co tydzień. Red. odp. F. Dymek. Druk. E. Thielmann. Kluczbork.

R. 1: 1920

Nr 1: 22 V 1920

W miarę rozwijania się agitacji plebiscytowej wybitnie religijny charakter ustępuje problematyce patriotycznej.

47. *Verordnungsblatt der Naczelną Władza na Górnym Śląsku*

Niereg. Miejsce postoju. Tekst w jęz. pol. i niem.

R. 1: 1921 nr 1—11

Nr 1: 10 V 1921

Od nr. 8 zm. tyt.: „*Dziennik Rozporządzeń Naczelną Władzy na Górnym Śląsku*”.

Dziennik publikował urzędowe informacje, komunikaty i zarządzenia polskich władz powstańczych.

48. *Der Weisse Adler*

Tygodnik. Red. i wyd. Józef Alojzy Gawrych. Wyd. i druk: „*Gazeta Opolska*”. Opole; od X 1920 wyd. Polski Komisariat Plebiscytowy, Bytom, druk „*Katolik*”. Od 20 I 1919 red. Franciszek Potempa, od 11 III red. odp. J. Kurzak, od 3 IV J. Wieczorek, od 5 VI 1920 red. Franciszka Koraszewska, od 23 X 1920 ponownie J.A. Gawrych i Teodor Tyc.

R. 1: 1919 — R. 3: 1921

Nr 1: 6 I 1919; nr ost.: X 1921

Nakład: 15 000 — 30 000 egz.

Czasopismo wydawane przez Polaków w czasie powstań i plebiscytu dla na wpół zgermanizowanych Ślązaków. Od października 1920 odstąpiono od bezpośredniej kampanii politycznej, tworząc pierwsze śląskie pismo społeczno-kulturalne.

Lit.: J. Ratajewski, „*Der Weisse Adler*” — *polskie czasopismo walczące*, Opole 1966, ss. 36. Instytut Śląski. Komunikaty. Seria monograficzna nr 77; J. Wołczyński, *Pod znakiem Białego Orła*, „*Głos Młodzieży*”, R. 13: 1970, nr 3, s. 17—19.

49. *Wspólna Sprawa*

Tygodnik ilustrowany poświęcony Górnemu Śląskowi. Red. Lucjan Dura, od nr 7 /1921 S. Siedlecki. Wyd. Instytut Gospodarstwa Społecznego, od nr 4 z 1921 wraz z Włodzimierzem Wakowem. Warszawa.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Propagandowe czasopismo ogólnopolskie, mające na celu integrowanie społeczeństwa polskiego i bliższe przedstawienie mu problemu Górnego Śląska w związku z plebiscytem. Po plebiscycie przestało się ukazywać.

50. *Wyzwolenie*

Organ powstańców grupy północnej. Niereg. Red. Benedykt Nawrat. Wyd. Referat Kulturalno-Oświatowy. Miejsce postoju. Druk. Kolano. Lubliniec.

R. 1: 1921

Nr 1: 18 V 1921

Pisemko polowe publikujące m.in. polemiki ze stanowiskiem zachodnioeuropejskiej dyplomacji wobec palących spraw Górnego Śląska. Drukowano pieśni powstańców śląskich, ogłaszano listy poległych i rannych.

B. Prasa neutralna

51. *Journal Officiel de Haute-Silésie*

Niereg. Organ urzędowy Komisji Międzysojuszniczej Rządzącej i Plebiscytowej dla Górnego Śląska. Opole.

Tyt. również w jęz. niem. („*Amtsblatt für Oberschlesien*”) i pol. („*Gazeta Urzędowa Górnego Śląska*”).

R. 1: 1920 — R. 3: 1922

Nr 1: 28 II 1920; nr ost.: 18 VI 1922

Czasopismo prezentowało na ogół relacje związane, niezaangażowane, bezstronne.

C. Gazety i czasopisma niemieckie

52. *Arbeiterpost*

Wyd. Niemiecka Niezależna Partia Socjaldemokratyczna.

Jg. 1: 1919 — Jg. 2: 1920

Nr 1: XII 1919; nr ost.: X 1920

53. **Blatt der Heimattreuen des Kreises Oppeln**

Tygodnik. Wyd. Heimattreue Verbände des Kreises Oppeln (Związek Górnoślązaków Wiernych Ojczyźnie powiatu opolskiego). Druk Erdmann Raabe. Opole.

Jg. 1: 1920

Nr 1: 28 VIII 1920

Czasopismo nawołujące do pozostania przy Niemczech w imię zadzierzgniętych więzi z cywilizacją germańską. Prócz wiadomości i zarządzeń publikowano komunikaty o działalności propagandowej powiatowego oddziału „heimattreuw”. Kolportowane wyłącznie za pośrednictwem poczty.

54. **Der Bund — Związek**

Mitteilungen des Bundes Oberschlesier. Wiadomości Związku Górnoślązaków. Tygodnik. Red. odp. Jerzy Cibis, potem dr Durynek. Wyd. Niemiecki Komisarjat Plebiscytowy. Bytom. Teksty w jęz. niem. i pol.

R. 1: 1919 — R. 4: 1922

Nr 1: 19 III 1920; nr ost.: V 1922

Od nr. 15 z 27 VI 1920 podtyt.: Organ des Bundes der Oberschlesier (Organ Związku Górnoślązaków); od nr. 41 z 26 XII 1920: Für den Freistaat Oberschlesien (Dla wolnego Państwa Górnośląskiego). Od nr. 20 z 1 X 1921 podtyt. jak na początku.

Nakład: 20 000 — 40 000 egz.

Czasopismo antypolskie, szerzące separatystyczne hasło „państwa górnośląskiego”, które przed samym plebiscytem ogłosiło dyrektywę głosowania za Niemcami. Rozdawane gratis i wysyłane członkom zrzeszenia. Niewygodne dla Niemców, szkodliwe dla Polaków.

55. **Dobra Rada dla Ludu Górnośląskiego**

Tygodnik (B. m. wyd.).

R. 1: 1920

Nr 1: 15 VIII 1920

Antypolskie pismo religianckie, wydawane przez Niemców dla ludności polskiej.

56. **Dzwon**

Tygodnik. Red. Jan Piontek, następnie ks. Kowalski. Wyd. Wolne Stowarzyszenie. Gliwice, potem Katowice, Druk. bracia Wenske. Katowice.

R. 1: 1919 — R. 3: 1921

Nr 1: 29 III 1919; nr ost.: III 1921

Nakład: 50 000 — 100 000 egz.

Czasopismo antypolskie, występujące początkowo z pozycji separatystycznych, w istocie szowinistyczne, zięjące nienawiścią do wszystkiego, co polskie.

57. **Głos Górnośląski**

Czasopismo polityczne, społeczne i gospodarcze. Tygodnik. Bytom [właśc. Wrocław].

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 29 XII 1920; nr ost.: 23 X 1921

Czasopismo antypolskie, o charakterze pseudo-separatystyczno-dywersyjnym, wysyłane przez Niemców w okresie plebiscytu przedstawicielom inteligencji śląskiej.

58. **Der Helfer**

Tygodnik. Red. odp. Fritz Karl Badendieck. Wyd. Freie Vereinigung zum Schutze Oberschlesiens (Wolne Stowarzyszenie dla Obrony Górnego Śląska). Opole. Druk. „Bethener Zeitung”, potem Kirsch i Müller.

Jg. 1: 1919

Nr 1: 23 II 1919; nr ost. (28): 31 VIII 1919

Czasopismo wydawane celem przeciwdziałania agitacji polskiego tygodnika „Der Weisse Adler”, walczące ze wzrastającą sympatią Górnoślązaków do odrodzonej Polski. Głównym zadaniem pisma było dostarczanie członkom Wolnego Stowarzyszenia materiałów służących do walki z „wielkopolską propagandą”.

59. Kommunistische Arbeiterpost

Niereg. Gliwice. Wyd. KP G. Śląska.

Jg. 1: 1920 — Jg. 2: 1921

Nr 1: 10 XI 1920; nr ost.: II 1921

Nakład: 1921 = 4000 egz.

Pismo pseudokomunistyczne, powołane do życia dla przeciwwagi „Czerwonego Sztandaru”. Starano się antypolsko nastroić komunistów górnośląskich, wykorzystując zreżniczone wojnę polsko-radziecką.

60. Kraj Górnośląski

Dziennik. Red. odp. Józef Dziwisch. Wyd. Centrum. Druk. „Oberschlesische Volksstimme”. Gliwice.

R. 1: 1921

Nr 1: 6 I 1921

Gazeta antypolska, wydawana z inicjatywy Centrum przez Niemców, w argumentacji nadużywająca frazeologii religijnej. Najczęściej dziennik rozrzucono bezpłatnie.

61. Kreuzburger Nachrichten

Dziennik. Red. Heinrich Menz. Kluczbork. Wyd. i druk. „Ostdeutsche Morgenpost”, od 1 III 1921 we własnej drukarni w Kluczborku.

Jg. 1: 1920

Nr 1: 15 III 1920

Bojowa nacjonalistyczna gazeta, powołana do życia w miejsce utraconej na rzecz Polaków „Kreuzburger Zeitung”.

Lit.: H. Menz, *Die Gründung der „Kreuzburger Nachrichten”, „Aus der Heimat”, Bd: 1: 1929/1932, s. 124—128.*

62. Der Oberschlesier

Tygodnik. Red. odp. Julius Soika, potem dr Ernst Laslowski. Wyd. Georg Wenzel. Druk. Erdmann Raabe. Opole.

Jg. 1: 1919 — Jg. 26: 1944

Nr 1: 3 X 1919

Czasopismo maskujące się początkowo jako organ propagujący wspólną pracę między Górnoślązakami zarówno niemieckiej, jak i polskiej narodowości, deklarujące się jako pismo niezależne i stojące do dyspozycji wszystkich partii i warstw społecznych. Lansowało dość konsekwentnie nową narodowość „górnoszląską”. Zerwało z tradycjami szowinistycznego atakowania wszystkiego, co polskie, wypracowując koncepcję tzw. pozytywnej agitacji, która miała na celu ukazanie czytelnikom wyższości cywilizacyjnej i kulturalnej Niemiec.

Lit.: E. Laslowski, *Aus den Anfängen des „Oberschlesiens”, „Der Oberschlesier”, Jg. 11: 1929, s. 6—14; G. Wenzel, Aus den Anfängen des „Oberschlesier”, tamże, Jg. 8: 1926, s. 265—267.*

62a. Der Oberschlesische Kriegsbeschädigte

Tygodnik. Red. Georg Cibis. Wyd. Verband des Kriegsbeschädigten und Hinterbliebenen (Związek Inwalidów Wojennych, Wdów i Sierot), Bytom.

Jg. 1: 1919 — Jg. 4: 1922

Nakład: przed samym plebiscytem 100 000 egz.

Dod.: „Der Militärentempfänger”; w jęz. pol. (od I 1921) pt. „Poszkodzony Wojenny Górnośląski”.

Pisemko z pozoru organizacyjne Związku Inwalidów Wojennych, które miało decydujący wpływ na ok. 100 tys. inwalidów podczas plebiscytu, co stanowiło prawie 6% ludności, a 12% licząc z rodzinami poszkodowanych. Dodatek, wydawany w kiepskiej polszczyźnie, uprawiał w gwarze śląskiej agitację antypolską. Ogłaszał też tłumaczenia apeli Niemieckiego Komisariatu Plebiscytowego.

63. Oberschlesische Landeszeitung

[Dziennik]. Red. dr Bloch. Wyd. Niemiecka Partia Demokratyczna. Bytom.

Jg. 1: 1920 — Jg. 2: 1921

Nr 1: 24 IV 1920; nr ost.: VII 1921

Nakład: 2713 — 144 425 egz.

Gazeta powołana na miejsce utraconej „Oberschlesische Grenzzeitung”. Zabiegała o utrzymanie górnośląskiego okręgu przemysłowego dla Niemiec.

64. **Oberschlesische Mitteilungen**

Dziennik. Red. Fritz Budendieck i Jan Osma, później Georg Wenzel, po nim Georg Spitzner. Wyd. Freie Vereinigung zum Schutze Oberschlesiens (Wolne Stowarzyszenie Obrony Górnego Śląska). Opole.

Jg. 1: 1918

Nr 1: 14 XII 1918

Od 30 IV 1919 drukowany jednostronnie.

Biuletyn informacyjny, będący zestawem przedruków artykułów prasy polskiej ukazującej się przede wszystkim na Śląsku, potem też na terenie państwa polskiego. Przewodnią ideą tego serwisu było ukazanie Polski jako nieudolnego tworu sezonowego, skazanego na szybkie samounicestwienie.

65. **Oberschlesische Morgenzeitung**

[Dziennik]. Wyd. Carl Siwinna. Katowice.

Jg. 1: 1920

Nr 1: 24 IV 1920

Gazeta uprawiała szowinistyczny hurrapatriotyzm, nie licząc się z realiami społeczno-politycznymi na Górnym Śląsku.

66. **Oberschlesische Turn-, Spiel- und Sportzeitung**

Tygodnik. Red. odp. J.V. Richard Joschko. Wyd. Zweckverband für Leibestübing (Związek Ćwiczeń Cieleśnych). Bytom. Nakł. Schlesischer Ausschuss. Druk. Kisch i Müller. Bytom.

Jg. 1: 1920

Nakład: 30 000 egz.

Czasopismo ilustrowane, wydawane głównie dla członków niemieckich towarzystw sportowych. Miało trafić do apolitycznie usposobionych polskich Górnoślązaków, zaś Niemców przygotować do podniesienia tężyzny i sprawności na wypadek ewentualnych potyczek z Polakami.

67. **Die Oberschlesische Warte**

Tygodnik. Wyd. Vereinigte Verbände Heimattreuer Oberschlesier. Duisburg.

Jg. 1: 1920

Nr 1: 23 II 1920

Czasopismo rozdawane głównie bezpłatnie wśród członków Zrzeszenia, adresowane do Górnoślązaków mieszkających w głębi Rzeszy, którzy mieli się przyczynić do decydującego zwycięstwa Niemców w plebiscycie.

68. **Ostdeutsche Morgenpost**

[Dziennik]. Red. Trüch. Druk. Kirsch i Müller. Bytom.

Jg. 1: 1919

Nr 1: 15 VI 1919

Nakład: 18 000 egz.

Gazeta pravicowa, nacjonalistyczna, będąca kontynuacją „Beuthener Zeitung”; wiodąca (dzięki funduszom przemysłu ciężkiego) na Górnym Śląsku w walce o obronę niemieczyny.

69. **Pieron**

Tygodnik. Red. Hans Pilot, red. odp. Hans Thalhofer. Wyd. Elsner. Berlin, potem Walter Pache. Głogówek, wreszcie Guttenberg-Verlag. Gliwice. Niektóre teksty w jęz. pol.

Jg. 1: 1920 — Jg. 2: 1921

Nr 1: 17 VII 1920; nr ost. 2 IV 1921

Nakład: 45 000 egz.

Antypolski ilustrowany tygodnik satyryczny, powołany do życia w miesiąc po ukazaniu się śmiałego polskiego „Kocyndra”. Specjalizował się w wulgarnych i niewybrednych atakach na osobę polskiego komisarza plebiscytowego i na czołowych działaczy polskich. Bezpośrednio po likwidacji pisma Niemcy wydali w Gliwicach komplet numerów „Pieronu” w formie książkowej.

70. Polnische Pressestimmen

Wych. 3 razy w tygodniu. Red. Hans Webers, od 24 VI 1920 Max Bomme. Wyd. „Schlesische Volkszeitung”. Wrocław. Druk jednostronny.

Jg. 1: 1919 — Jg. 3: 1921

Nr 1: 6 IX 1919; nr ost.: 17 XI 1921

Biuletyn przedruków z polskich gazet, z upodobaniem czerpiący materiał krytyczny z polskich pism socjalistycznych i robotniczych. Początkowo drukowany wyłącznie do użytku wewnętrznego redakcji gazet i czasopism, przekształcony został później w środek masowej agitacji. Nakład niewiele ustępował nakładom wielkich dzienników.

71. Poradnik Domowy

[Niereg.]. Red. odp. Józef Czerwionka. Wyd. Centrum, druk. „Königshütter Tageblatt”. Królewska Huta.

R. 1: 1919

Pismo raziło złą polszczyzną i obłudnym powoływaniem się na religię i Kościół katolicki, przy jednoczesnym potępianiu wszystkiego, co polskie. Czasopismo, którego dzieje trudno bliżej ustalić, pozyskało sobie w prasie polskiej miano: „agent hakatysta”.

72. Rundschau

Dziennik. Wyd. Centrum. Druk. Oberschlesische Gesellschaftsdruckerei. Racibórz.

Jg. 1: 1920

Nr 1: 17 X 1920

Od nr. 19/1920 zm. tyt.: „Rundschau für das oberschlesische Volk”. Dod. tyg. „Ratiborer Heimatklänge”, wyd. Verband Heimattreuer Oberschlesier (Związek Górnoślązaków Wiernych Ojczyźnie).

Gazeta walczy początkowo pod auspicjami lidera partii centrowej ks. Karla Uliczki o autonomię Śląska w ramach Rzeszy. W miarę zbliżania się terminu plebiscytu coraz mniej artykułów ugodowych, pojednawczych; zaczynają przeważać hasła otwarcie proniemieckie.

73. Schlesische Heimat

Tygodnik. Red. Ernst Bochlich. Wyd. Karl Oswald Walther. Wrocław.

Jg. 1: 1921

Czasopismo założone w celu prowadzenia pogranicznej walki o utrzymanie, a później odzyskanie Górnego Śląska. Adresowane głównie do śląskiej inteligencji; posługuje się historiozoficznymi retrospekcjami, aby ukazać los Górnego Śląska na szerszym tle przemian politycznych.

74. Der Schwarze Adler

Niereg., potem tygodnik, wreszcie 2—3 razy w tygodniu. Red. Theodor Stahr. Wyd. Związek Górnoślązaków Wiernych Ojczyźnie. Królewska Huta, po plebiscycie wyd. Bytom, druk. „Schlesische Volkszeitung”. Wrocław.

Jg. 1: 1919

Nr 1: 8 VI 1919

Nakład: 150 000 — 300 000 egz.

Czasopismo wydawane jako przeciwwaga dla narastających wpływów polskiego pisma „Der Weisse Adler”; rozdawane masowo bezpłatnie. W bardzo agresywnych atakach antypolskich posługiwało się tanią sensacją, co odbijała również szata graficzna. Pismo utrzymywało ścisły kontakt z centralami propagandowymi w Niemczech, korzystając z ogromnych dotacji finansowych i mając do dyspozycji sprawnie zorganizowaną sieć kolportażu. Podczas III powstania wydawane jako gazeta polowa dla Selbstschutzu.

Lit.: K. Szodrok, „Der Schwarze Adler”, „Der Oberschlesier”, Jg. 8: 1926, s. 258-261; tenże, „Der Schwarze Adler”. *Aus der Abstimmungsarbeit*, „Ostdeutsche Morgenpost”, 1931: 20 III, s. 17.

Der Wille des Volkes zob. **Wola Ludu**

75. Wola Ludu — Der Wille des Volkes

Tygodnik. Red. Wilhelm Cysarz, Bernard Żmuda, Antoni Gemander. Wyd. Teofil Kupka z upoważnienia Górnośląskiego Komitetu Plebiscytowego. Bytom. Równoległy tekst polsko-niemiecki.

R. 1: 1920 — R. 2: 1921

Nr 1: 6 XI 1920

Antypolskie pismo plebiscytowe, bazujące na przewrotnej teorii separatystycznej. Kolportowane za pośrednictwem organizacji wojskowej i jej bojówek.

76. Die Zukunft Oberschlesiens

Niereg., od 14 II 1921 dwa razy w tygodniu. Wyd. Nowak z ramienia Niezależnej Partii Socjaldemokratycznej. Gliwice. Druk. Reis. Zabrze.

Jg. 1: 1921

Biuletyn niemieckich związków zawodowych, wydawany dwuszpaltowo, przedrukowujący odezwy Niemieckiego Komisariatu Plebiscytowego i opowiadający się za linią proniemiecką, choć bez krzykactwa większości ówczesnych gazet.

Związek zob. **Der Bund**